

Prikaz knjige

Doc. dr. sc. Ajdin Huseinspahić

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

ahuseinspahic@prf.unze.ba

**PRIKAZ KNJIGE "ISLAM I ZAPAD U MIŠLJENJU
MUSTAFE BUSULADŽIĆA" DOC. DR. HFZ.
MEVLUDINA DIZDAREVIĆA**

**Sarajevo/Zenica, Udruženje Ilmijje Islamske zajednice u
BiH/Islamski pedagoški fakultet u Zenici, 2018, 405 str.**

Mnoge knjige bivaju pisane iz različitih motiva, i svi oni su manje-više orijentirani ka zadovoljenju određenih individualnih potreba autora za predstavljanjem stanovite građe široj javnosti. No, istina u manjem obimu, postoje djela "višeg reda"; djela od "općeg interesa"; jednostavno, djela koja su pisana zarad viših interesa, zarad istine.

Nakon decenija sakrivanja dokaza, tekstova i životopisa koji se odnosi na jednog u nizu intelektualaca ovih prostora i napuhivanja balona laži i podmetanja, napokon smo dočekali taj trenutak. Svoje mjesto pod bosanskohercegovačkim nebom intelektualnosti je dobio čovjek kojemu su svojevremeni "čuvari poretka i narodne vlasti" namijenili ne samo fizičko uklanjanje (nema mezara ni do danas op. a.) nego i brisanje iz kolektivnog pamćenja prije svega muslimana, ali i drugih plemenitih i dobrih ljudi u BiH.

Zahvaljujući višegodišnjem, sistematičnom, predanom i metodološki krajnje odgovornom pristupu autora ovog djela, a u izdanju Udruženja Ilmijje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici, 2018. godine svjetlo dana je ugledala knjiga "Islam i zapad u mišljenju Mustafe Busuladžića", autora doc. dr. hfz. Mevludina ef. Dizdarevića, muftije zeničkog.

Pored prezentiranih činjenica, koje su *per se* dovoljne kao nepobitni dokazi u prilog tvrdnji o surovosti i nehumanosti onovremeno izgrađivanog jugoslavenskog socijalističkog režima, stanovitu težinu ovoj knjizi daju pozitivne recenzije eminentnih

imena bosanskohercegovačke naučne scene, i to: prof. dr. Enesa Durmiševića, prof. dr. Nusreta Isanovića i prof. Mustafe Spahića.

Ova knjiga je mogla biti podijeljena u dvije cjeline, međusobno odvojene ali istovremeno i isprepletene. Vodeći se onim prvonavedenim motivima, mnogi bi danas u eri "golog materijalizma" posegli za takvim načinom publiciranja ovog djela. No, na takav potez se nije odlučio i hfz. dr. Dizdarević. On je čitalačkoj publici među koricama jedne knjige, koristeći se sjajnim jezičko-stilskim figurama, predstavio život i smrt Mustafe Busuladžića, dok se u drugom dijelu, na samo sebi svojstven način, osvrnuo na njegovo djelo, odnosno snagu njegovih ideja i promišljanja u periodu u kojem je djelovao, odnosno pisao Mustafa Busuladžić. U nastavku ćemo u kratkim crtama predstaviti ovu knjigu i ukazati na isprepletenu snagu dva intelekta kojom ona obasjava bosanskohercegovačko naučno nebo. Prvi intelekt je svojstven samom autoru, koji među svoj kritički "čekić i nakovanj istine" subsumira stavove koje je svojevremeno iznosio Mustafa Busuladžić, bilo da ih je široj javnosti priopćavao usmeno ili pisanom riječju, kontekstualizirajući ih s obzirom na današnji prostor i vrijeme, kao i neosnovane, površne i paušalne ocjene njegovih kritičara. Drugi intelekt svojstven je Busuladžiću, a koji je autor prezentirao kroz njegova mnogobrojna djela.

U uvodnom dijelu knjige autor nas polahko, gotovo neprimijetno, uvodi na polje Busuladžićevog djelovanja i naučne preokupacije. On perom jednog opreznog ali nepokolebljivog istraživača ukazuje na nužnost objektivne valorizacije djelovanja svakog čovjeka, uz neizbježno kontekstualiziranje mjesta i vremena njegovog bivstvovanja. U tom smislu on konstatira da je dekontekstualizacija i simplifikacija djelovanja svakog čovjeka krajnje opasna, jer iz toga proističe najopasnija mogućnost po jednog čovjeka ili zajednicu, a to je da samo djelić njegovog širokog naučnog i životnog opusa bude uzet kao cjelina njegove životne misije. I to je baš ono što su učinili "čuvari reda" tih godina, a bili su zapravo (ne)svjesni nosioci ideje dehumanizacije. U ovom uvodnom dijelu autor konstatira da Busuladžić Zapad niti dijabolizira niti divinizira, nego ga nastoji demistificirati i približiti ga kako sebi tako i drugima, a što je vrlo bitno za njegovo ispravno razumijevanje. On ne prihvata koncept "ili ste s nama, ili protiv

nas", nego traga za izgradnjom vlastitog koncepta, koji ga je na kraju koštao života.

Zbog strijeljanja u 31. godini života, Mustafa Busuladžić nije imao vremena da u mirnim i postratnim vremenima (kao što to danas mnogi, iz svojih udobnih pozicija, čine, *op.a.*) detaljnije pojašnjava svoje stavove iznošene u najtežim godinama patnje i stradavanja njegovog naroda, muslimana, koji su bili ostavljeni na milost ili nemilost raznim koljačima, palikućama i zločincima.

U uvodnom dijelu je autor posebno naglasio Busuladžićevu konstantnu preokupaciju kada je riječ o procesu prilagođavanja muslimana ovih prostora drugima i drugačijima, njihovoj povijesti i duhovnoj baštini. Da bi znali kamo ići, posebno je naglašena činjenica da muslimani ovih prostora moraju imati svoj stav i okvir za razumijevanje sebe. Gubeći samopouzdanje, muslimani ovih prostora su modernizaciju doživljavali kao poraz i izdaju, te je shodno tome Busuladžić smatrao da ne trebamo apriorno niti odbijati niti prihvatati vrijednosti onih drugih i drugačijih, bili oni na Istoku ili Zapadu, jer to savjesne zajednice ne smiju sebi dozvoliti.

Stječemo dojam da je cilj autora bio predstavljanje Busuladžićevog odnosa prema izazovima savremenosti, kao i metodološki obrazac koji je koristio u susretanju sa vlastitom epohom. Vrlo bitno je istaći da je autor, kako i sam navodi, prvo iščitao njegova djela pa se tek onda opredjeljivao naspram njegovih stavova, dok su se drugi prvo opredijelili da kritiziraju vođeni predrasudama, pa tek onda, možda, da nešto i pročitaju, a što ih neupitno svrstava u red kvazinaučnika i kvaziintelektualaca.

Prvi dio knjige se bavi historijskim i kulturnim kontekstom u kojem je živio i radio Mustafa Busuladžić. Činjenica da je bio savremenik Austro-Ugarske monarhije, dviju država SHS, Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, NDH, te prvih dana uspostave FNRJ, svjedoče o turbulentnosti vremena u kojem je i sam promišljao i djelovao u pravcu zaštite golorukog muslimanskog življa. U ovom dijelu autor konstatira da su mnogi muslimani, ali i imami, bili vijećnici ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, dok su neki kadrovi IZ u BiH držali veze sa samim NOP-om.

U drugom dijelu knjige, pod naslovom Život i smrt, dr. Dizdarević nam, koristeći se samo najljepšim jezičkim stilovima i figurama, donosi činjenice o Mustafinom životopisu od 1914. do

1945. godine. Posebno se fokusira na Mustafine veze sa palestinskim muftijom El-Husseinijem i podrobnije pojašnjava tu vezu, ali i ukazuje na okolnosti u kojima je djelovao ovaj drugi. Sama činjenica da je na studijski boravak u Italiju Busuladžić otišao iz jedne države (Kraljevina Jugoslavija), a vratio se u drugu (NDH), svjedoči o teškim vremenima u kojima je osnovno pitanje bilo ono biološko: kako preživjeti? U ovom dijelu knjige je, između ostalog, autor iznio nekoliko činjenica u vezi s Busuladžićevim djelovanjem u okviru „El-Hidaje“, unutar koje se javila omladinska sekcija „Mladih muslimana“ kao reformatorska snaga, čiji se članovi nisu slagali sa ulemanskim, zvaničnim konceptom islama. Mustafa je za članove ove organizacije držao predavanja, kritizirajući istovremeno ulemanski koncept i njihovu onovremenu učahurenost. Uz sve to, u ovom dijelu knjige hفز. Dizdarević naglašava da ustaškom režimu, kao, uostalom, ni kasnije komunistima, nije odgovaralo da Bošnjaci kreiraju vlastitu politiku, da se naoružavaju, vojno organiziraju i sl. I jedni i drugi su željeli muslimane u svojim redovima, da ratuju za njihove političke i nacionalne ciljeve. S obzirom da je zastupao bitno drugačiji stav, Busuladžić kao posebnjak nije odgovarao ni jednima ni drugima. Zapravo, on je zastupao ideje o samoorganiziranju i autonomiji muslimana. Vrlo suvereno je smatrao da partizani i komunisti nisu jedini atifašisti, te da se i mimo njih može organizirati i djelovati. U prilog tome dr. Dizdarević navodi činjenicu o samoorganiziranju muslimana na području sela Šerići, nadomak Zenice, gdje je od Tita, koji je u lokalnom mesdžidu razgovarao sa Hasom Husejnovićem, begom tog kraja, traženo da im dopusti formiranje jedne milicije koja bi ih štitila. Ova činjenica, kako autor knjige navodi, kontra je svih onih koji tvrde da su samo, isključivo i jedino partizani bili odbrambena snaga i bedem fašizmu na ovim prostorima. U posljednjem dijelu ovog poglavlja autor iznosi činjenice o kvazisudskom postupku koji je Busuladžića osudio na smrt, ali i činjenicu da su mnogi osuđeni s njim kasnije oslobođeni.

U trećem poglavlju knjige autor se osvrće na recepciju Busuladžića i njegovog djelovanja kod drugih, koji su sve do pada čelične zavjese o njemu pisali šutke i vrlo stidljivo. S tim u vezi, autor ove knjige, hفز. dr. Dizdarević, navodi da interpretacija ne mora biti tačna, ali mora biti dosljedna, ili postaje šarlatanstvo i ideološko zamaglivanje historijskih činjenica, te dalje navodi:

"Kada svemu dodamo dekontekstualizaciju i teorijsku simplifikaciju na način da se ne prezentuje cjelina djela već samo poneki citat koji ne sublimira cjelinu, postaje jasno da istina nije pravi cilj koliko njeno kastriranje." Govoreći o Drugom svjetskom ratu, autor napominje da Bošnjaci nisu imali značajnih pojedinaca ili institucija koje bi onovremeno ukazivale na zločin nad njima, a koji je dobijao obrise genocida. U ovom poglavlju autor je krajnje objektivno ukazao na Busuladžićevu kritiku ne samo Jevreja, nego i muslimana, odnosno svih onih koji su po njegovom shvatanju bili skloni manipulacijama, švercu i drugim nečasnim radnjama. Stoga je ovaj dio knjige vrlo bitan, jer daje objektivnu sliku spisateljskog pera mladog Busuladžića.

U četvrtom poglavlju dat je pregled Mustafinih radova, u kojima je dodatno potkrijepljena prethodna tvrdnja o njegovoj kritici svih slojeva društva bez obzira na rasu, vjeru, spol i druge vidove određenja ličnosti. On kritizira sve strukture društva, posebno intelektualne, i traži istinsku elitu, "koja čini kičmu svih kulturnih zajednica...karaktere, koji su nam više potrebni nego diplomirani samoživci kruhoborci...samozvane veličine, čiji je život skuplji od svih života članova jedne socijalne grupe na čijoj grbači žive." Nadalje Busuladžić piše: "Slijedenjem prakse strane našem biću mi gubimo sami sebe, svoju islamsku individualnost, bez koje nam nema opstanka kao muslimanima. Muslimanski identitet je ono što nam daje snagu i udahnjuje vitalnu energiju u teškim vremenima." Važno je napomenuti da on još tada kritizira određene običaje kod džennaze, nadgrobni spomenika, ukrašavanja mezarja, posjete turbetima, paljenja svijeća, nošenja crnine, ludovanja umjesto bajramovanja, nepoštovanje higijenskih propisa itd. On smatra da su muslimani krivi za svoj nazadak, a ne vrijeme, tako da su za svoju sudbinu sami odgovorni. "Mjesto da olakšamo tegobe jedan drugome mi se često puta odmažemo, kopamo jamu da u nju strovalimo brata svoga." Pored toga, kritizira određene socijalne devijacije kao što su: nerad, ljenost, egocentričnost, zavidnost i samoljublje kao bitno obilježje muslimanske zajednice. "Naša je islamska dužnost da razvijemo kult rada, a obaramo kult ljenčarenja i nerada... *Muslimanska čaršija je postala materijalističko središte nesolidnog poslovanja, krijumčarenja, špekulacija te licemjerne religioznosti i protumuslimanskog reakcionarstva koje koči naš dublji moralno-duhovni preporod.*"

Njegova nastojanja išla su ka tome da se ne modernizira islam, nego da se islamizira moderna, što mnogi njegovi savremenici nisu razumjeli, a pitanje je koliko to ispravno razumijevamo i danas. Ono što je mnogim šovinistima poslužilo da sataniziraju Busuladžića zlonamjerno je "iščupano" iz njegovog djela koje je napisao 1944. godine pod naslovom "Trgovačko poslovanje i privređivanje u svjetlu islamskih propisa", a u kojem je Busuladžić pisao: "Sistem bankarstva i kamate najviše je zatrovao savremeni gospodarski život u svijetu... Kod nas su se ljudi borili protiv Židova, i njihovih špekulacija, protiv njihovih prevara i izrabljivanja. Njih je nestalo iz čaršije, ali je u čaršiji ostao židovski duh špekulacije, podvaljivanja, nabijanja cijena, sakrivanja i gomilanja robe, krijumčarenja i lihvarjenja u tolikoj mjeri da pokvarenost stanovitih trgovaca, bez obzira na vjeru, zasjenjuje rad nestalih Židova."

U petom dijelu knjige autor se fokusirao na sučeljavanje Islama i Zapada kroz pero Mustafe Busuladžića. Islam je, po njemu, integralni dio evropskog identiteta. Kao intelektualac kojeg je odlikovalo bezvremensko kritičko promišljanje o svemu i svačemu, Busuladžić je kritizirao i intelektualce. Prema Busuladžiću, moderna nauka ne služi idealu istine, već je postala sluškinjom ideologija te za hator nekih pokreta falsificiraju naučna fakta, pa kao takva ne služi općem dobru čovječanstva, već uskim klasnim interesima. Problem ideologija je, po njemu, taj što one onemogućavaju racionalo uređenje svijeta jer instrumentaliziraju nauku i kvantificiraju znanje, na način što dolazi do umetanja nenaučne logike u naučnu disciplinu. Izučavajući zapadnjačku kulturu, Busuladžić je zaključio da istu treba izučavati, a nikako gledati kao ideal koji treba kopirati. Ukoliko se ne lišimo intelektualne ovisnosti od Zapada, piše Busuladžić u jednom svom tekstu, nemoguće je onda imati političku, vojnu ili bilo koju drugu nezavisnost.

U šestom dijelu knjige obrađene su Busuladžićeve kritike ideologija, gdje on iznosi stanovište prema kojem pravna tradicija, spuštена na teren ideološkog sukoba, gubi na svojoj snazi i relevantnosti usljed čega pomoć valja potražiti u drugim tokovima naše tradicije. U njegovoj perspektivi fašizam, komunizam, imperijalizam su rezultirali velikim i strašnim zlom. On piše da je naša zajednica odveć opterećena istovjetnim ideološkim sukobima,

a zapravo se radi o dvostrukom kompleksu: kompleksu više vrijednosti u odnosu na vlastitu kulturnu zajednicu, i kompleksu niže vrijednosti u odnosu na susjedne kulturne tradicije.

U sedmom dijelu knjige dr. Dizdarević je obradio pitanje biološkog i duhovnog opstanka muslimana na ovim prostorima kroz prizmu Mustafe Busuladžića, fokusirajući njegova djela u kojima poziva na neprihvatanje pozicije žrtve. On afirmira optimizam. On odbija dvije krajnje tačke: samodopadljivost i beznađe, koje nas sprečavaju od bilo kojeg čina ili djela koje je pretpostavka izlaska iz bilo koje situacije. Prva osobina nam stvara dojam da smo dobri i pozitivni, a druga da ne možemo ništa promijeniti.

U posljednjem, osmom poglavlju, doc. dr. hfz. Dizdarević obrađuje kulturnu tematizaciju islama, naglašavajući da bosanski muslimani imaju dvostruku ulogu: prvo, očuvanje unutrašnjeg kulturnog i duhovnog jedinstva te rješavanja čitavog niza kulturno-socijalnih i ekonomskih pitanja, i drugo, da svojim djelovanjem te usmenom i pismenom riječju prikažemo islam u svjetlu istine samoj Evropi. Od stava evropskih naroda prema islamskim zajednicama u Evropi zavisit će politička orijentacija islamskog svijeta prema Zapadu. Busuladžić smatra da muslimani trebaju iskoristiti dobre historijske i kulturološke veze s Istokom da bi poboljšali svoju geostratešku poziciju.

Ukoliko smo do ovog momenta i imali određene dvojbe i rezerve prema liku i djelu Mustafe Busuladžića pa smo se zbog toga držali po strani u javnom diskursu, nakon iščitavanja ove knjige s pravom možemo konstatirati da ćemo doći do naučnih i objektivnih istina, a što je temeljna pretpostavka za bilo kakav ozbiljniji istup u javnosti i osvrtnje na djelo ovog velikog bosanskohercegovačkog intelektualca. Zaključimo, samo onaj ko s posebnom pažnjom pročita ovu knjigu, stječe puno pravo da zauzima stav o velikanu i šehidu Mustafi Busuladžiću.

Zbog svega navedenoga još jednom zahvaljujemo muftiji zeničkom, doc. dr. hfz. Mevludinu ef. Dizdareviću, što je stihove našeg pjesnika, književnika, publiciste i prof. Džemaludina Latića: „Ako mogu ubit' tebe, tvoje knjige neće moć“, pretočio u djelo vrijedno pažnje, kako u BiH tako i šire.

S tim u vezi, očekujemo da ova knjiga što skorije bude prevedena na engleski jezik, jer će samo na taj način koprena sa

očiju onih koji od Mustafinih djela ništa nisu pročitali, a kamoli razumjeli, biti skinuta, a duša ovog čovjeka ostavljena da počiva u miru.